

УДК 349.2:331.5:355.292

Івчук Юлія Юріївна

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри публічного та приватного права

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Ivchuk Yuliia

Doctor of Law, Professor,

Professor of the Department of Public and Private Law

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

ORCID: 0000-0002-0399-9126

DOI: 10.25313/law-2026-3-97-23

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ ТА ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ПРАВ

LEGAL REGULATION OF PROFESSIONAL SELF-REALIZATION OF WAR VETERANS IN THE CONTEXT OF THE IMPLEMENTATION OF LABOR AND ENTREPRENEURIAL RIGHTS

Анотація. Вступ. У сучасних умовах професійна самореалізація ветеранів війни набуває комплексного значення як соціально-економічний і водночас правовий феномен, що пов'язаний із реалізацією права на працю, свободи підприємницької діяльності, права на освіту та принципу недискримінації. Незважаючи на наявність розгалуженої нормативної бази, правове регулювання цієї сфери залишається фрагментарним, що ускладнює формування цілісного механізму реалізації відповідних прав ветеранів.

Мета. Метою статті є формування авторського підходу до розуміння професійної самореалізації ветеранів війни як комплексного об'єкта правового регулювання, інтегрованого з підприємницькими правами, а також обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення правового забезпечення цієї сфери в Україні.

Матеріали і методи. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, зокрема системно-структурний (для аналізу професійної самореалізації як комплексної правової конструкції та виявлення взаємозв'язків між її елементами), формально-юридичний (для тлумачення норм чинного законодавства та визначення їх змісту у сфері правового регулювання професійної самореалізації ветеранів), порівняльно-правовий (для зіставлення наукових концепцій ветеранського підприємництва) та метод правового моделювання (для формування авторського визначення професійної самореалізації ветеранів війни та розроблення пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання).

Результати. У статті обґрунтовано, що професійна самореалізація ветеранів війни має міжгалузевий характер і охоплює не лише традиційну зайнятість, але й самозайнятість та підприємницьку діяльність як рівноправні форми економічної активності. Запропоновано авторське визначення професійної самореалізації як нормативно опосередкованого процесу реалізації трудового та підприємницького потенціалу особи. Встановлено, що чинне правове регулювання, незважаючи на наявність спеціального законодавства та програм підтримки ветеранського бізнесу, має переважно універсальний характер і не враховує належним чином різноманітність потреб різних груп ветеранів. Виявлено нормативну прогалину, що полягає у відсутності закріплення принципу диференційованого (індивідуалізованого) підходу до підтримки ветеранського підприємництва.

Перспективи. Перспективними напрямками подальших досліджень є розроблення теоретико-правового підходу до індивідуалізації механізмів професійної самореалізації ветеранів, удосконалення правового дизайну державних програм підтримки, а також інтеграція відповідного регулювання з процесами цифровізації економіки, розвитком гнучких форм зайнятості та нових моделей підприємницької діяльності.

Авторське право © Автор(и). Це стаття з відкритим доступом, що розповсюджується відповідно до умови ліцензії Creative Commons Attribution Ліцензія 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Ключові слова: професійна самореалізація, ветерани війни, право на працю, трудові права, ветеранське підприємництво, підприємницькі права, правове регулювання, соціальна адаптація.

Summary. Introduction. In contemporary conditions, the professional self-realization of war veterans acquires a complex significance as both a socio-economic and legal phenomenon, associated with the realization of the right to work, the freedom of entrepreneurial activity, the right to education, and the principle of non-discrimination. Despite the existence of an extensive regulatory framework, the legal regulation of this sphere remains fragmented, which complicates the formation of a coherent mechanism for the effective implementation of veterans' rights.

Purpose. The purpose of this article is to develop an author's approach to understanding the professional self-realization of war veterans as a complex object of legal regulation integrated with entrepreneurial rights, as well as to substantiate proposals for improving the current model of legal support in this field in Ukraine.

Materials and Methods. The methodological basis of the study includes general scientific and special legal methods, in particular: the systemic-structural method (to analyze professional self-realization as a complex legal construct and identify interconnections between its elements), the formal legal method (to interpret the norms of current legislation and determine their content in the field of legal regulation of veterans' professional self-realization), the comparative legal method (to compare domestic and foreign approaches to legal regulation and scientific concepts of veteran entrepreneurship), and the method of legal modeling (to formulate the author's definition of professional self-realization of war veterans and develop proposals for improving legal regulation).

Results. The article substantiates that the professional self-realization of war veterans has an interdisciplinary character and encompasses not only traditional employment but also self-employment and entrepreneurial activity as equal forms of economic engagement. An authorial definition of professional self-realization is proposed as a legally mediated process of implementing an individual's labor and entrepreneurial potential. It is established that the current legal regulation, despite the existence of specialized legislation and support programs for veteran business, remains predominantly universal in nature and does not adequately take into account the diversity of needs among different groups of veterans. A regulatory gap has been identified, consisting in the absence of the principle of a differentiated (individualized) approach to supporting veteran entrepreneurship.

Prospects. Promising directions for further research include the development of a theoretical and legal framework for the individualization of mechanisms of professional self-realization of veterans, the improvement of the legal design of state support programs, and the integration of relevant regulation with the processes of economic digitalization, the development of flexible forms of employment, and new models of entrepreneurial activity.

Key words: professional self-realization, war veterans, right to work, labor rights, veteran entrepreneurship, entrepreneurial rights, legal regulation, social adaptation.

Постановка проблеми. У сучасних умовах професійна самореалізація ветеранів війни набуває значення не лише як соціально-економічний, але й як правовий феномен, що втілюється у ефективній реалізації права на працю, праві на професійну освіту, свободі підприємницької діяльності та принципі недискримінації. Законодавче підґрунтя правовідносин, які безпосередньо пов'язані з професійною самореалізацією ветеранів, формують, зокрема, конституційні норми про рівність громадян перед законом, право на підприємницьку діяльність, право на працю та гарантовані державою рівні можливості у виборі професії та виду трудової діяльності.

Водночас, незважаючи на існуючу нормативну основу, правове регулювання професійної самореалізації ветеранів війни є досить фрагментованим з огляду на відсутність уніфікованого легального визначення поняття «професійна самореалізація ветеранів війни» та закріплення ключових гарантій ефективної реалізації права на працю та підприємницьку діяльність у різних нормативних актах. Зокрема, спеціальні гарантії учасників бойових дій щодо збереження роботи, працевлаштування, освітньої підтримки та інших пільг закріплені в Законі «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального

захисту»; додаткові гарантії сприяння працевлаштуванню — у Законі «Про зайнятість населення»; механізми соціальної та професійної адаптації — у низці підзаконних актів (наприклад, Постанова КМУ від 21 червня 2017 року № 432); окремі інструменти підтримки ветеранського бізнесу — у порядках надання грантів.

Про системність проблеми зазначено у низці урядових актів, зокрема, у Стратегії формування системи повернення з військової служби до цивільного життя до 2033 року, однією з проблем формування системи повернення визначено недостатнє нормативно-правове забезпечення умов зайнятості/самозайнятості та відсутність визначеного на законодавчому рівні поняття «ветеранське підприємництво» [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасній науковій літературі зайнятість, економічна суб'єктність і підприємницька активність ветеранів війни розглядаються як ключові елементи реінтеграції та відновлення їх добробуту. Значний внесок у дослідження окремих аспектів професійної самореалізації ветеранів війни належить О. В. Шаповаловій, яка у своїх працях комплексно досліджує як трудо-правовий механізм адаптації ветеранів війни до цивільного життя [2], так і правове за-

безпечення їх підприємницької діяльності [3]. Питанню правового регулювання працевлаштування ветеранів та реалізації їх трудових прав присвячені також праці В. І. Швердіної [4]. У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі особливу увагу приділено дослідженню феномену ветеранського підприємництва. Зокрема, зарубіжні науковці М. Тіхіч, А. Прітчард та О. МакКелві аналізують «індустрію ветеранського підприємництва», її інституційні прояви та неоднозначні ефекти, оскільки поряд із потенційними вигодами можуть існувати різні наслідки залежно від підгруп ветеранів [5]. Наукова стаття Аарона Фіппса і Вільяма Скімміхорна також присвячена ветеранському підприємству як траєкторії післяслужбової економічної активності та описує відмінності між ветеранами й невійськовим населенням у схильності до підприємництва, мотиваціях та бар'єрах входу у бізнес [6]. Правові та інституційні складові вітчизняного досвіду ветеранського підприємництва в умовах воєнного стану аналізуються у працях М. В. Бугери, А. І. Омельченко [7], О. Ілларіонова [8], К. Краус [9].

Разом з тим аналіз наукових джерел свідчить про наявність низки невіршених аспектів, зокрема, відсутнє цілісне теоретико-правове осмислення професійної самореалізації ветеранів війни як комплексної категорії, що охоплює не лише традиційну зайнятість, а й самозайнятість та підприємницьку діяльність. Окрім цього, потребує подальшого розвитку концепція правового забезпечення адаптації ветеранів до нових форм зайнятості, зокрема в умовах розвитку гнучких форм організації праці.

З огляду на вищевикладене, **метою статті** є формування теоретичного підходу до розуміння професійної самореалізації ветеранів війни як комплексного об'єкта правового регулювання, інтегрованого з підприємницькими правами ветеранів, та обґрунтування пропозицій щодо удосконалення правового забезпечення професійної самореалізації ветеранів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Питанню самореалізації особистості у класичній науковій літературі приділено багато уваги. Зокрема, Абрахам Маслоу під самореалізацією розумів прагнення людини до максимально повного розкриття власного потенціалу [10]. Карл Роджерс акцентував увагу на динамічності самореалізації, визначаючи її як процес постійного розвитку та становлення особистості через діяльність [11].

Професійна самореалізація у свою чергу є частковим проявом самореалізації, який відбувається у сфері праці, професійної діяльності та економічної активності. Вітчизняні науковці визначають професійну самореалізацію як процес, реалізацію потенціалу, а також поєднання професійної діяльності, розвитку особистості та соціалізації. Зокрема, А. М. Беляєва розглядає професійну самореалізацію як процес реалізації особистості в соціумі через про-

фесійну діяльність, що включає розвиток, самовдосконалення та досягнення професійних результатів [12]. На думку Н. Пилипенко та О. Артемової під поняттям «професійна самореалізація» варто розуміти соціалізований шлях гармонійного розвитку особистості, поєднаний із здобуттям професійно-практичного та духовного досвіду в процесі набуття кваліфікації майбутнім фахівцем у період первинного професійного становлення (навчання у вищій школі) та вдосконалення фахового зростання в процесі виконання професійних ролей і обов'язків, що є невід'ємним атрибутом розкриття й здійснення особистісного й професійного потенціалу [13].

На відміну від загальної самореалізації особистості, що має переважно філософсько-психологічний характер, професійна самореалізація набуває чітко вираженого правового змісту, оскільки реалізується через систему юридично гарантованих прав і можливостей особи у сфері праці. На нашу думку, конституційно-правова основа професійної самореалізації повинна ґрунтуватись на трьох взаємопов'язаних принципах: 1) рівність і недискримінація; 2) право на працю та обов'язок держави створювати умови, гарантувати рівні можливості у виборі професії та реалізовувати програми професійного навчання (або перепідготовки); 3) свобода підприємницької діяльності. У сукупності ці засади дозволяють трактувати професійну самореалізацію як інтеграцію правових можливостей у сфері найманої праці та самозайнятості (у тому числі підприємництва).

Особливе значення у контексті професійної самореалізації ветеранів має антидискримінаційний компонент, оскільки ця соціальна група нерідко стикається з упередженим ставленням з боку роботодавців та впливом усталених стереотипів, про що прямо зазначається у державних стратегічних документах ветеранської політики (наприклад, у Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року [14]).

Законодавство у сфері запобігання дискримінації, а саме Закон «Про засади запобігання та протидії дискримінації» [15] закріплює ключові дефініції — дискримінації, її прямих і непрямих форм, а також перелік позитивних дій, поширюючи свою дію, зокрема, й на трудові правовідносини. Важливим є також те, що норми прямо передбачають застосування принципу розумного пристосування роботодавцем, що створює належну юридичну основу для індивідуалізації умов праці, особливо щодо ветеранів з інвалідністю внаслідок війни.

Додатково спеціальне регулювання щодо осіб з інвалідністю закріплює заборону дискримінації за ознакою інвалідності й прямо включає заборону необґрунтованої відмови у працевлаштуванні через необхідність «розумного пристосування» [16]. Така заборона є критично важливою, адже частина ветеранів стикається з наслідками поранень і захворювань. Відповідно, без ефективного механізму пристосування навіть формальні гарантії права

на працю можуть бути нереалізованими у практичній площині.

Система реабілітаційного законодавства (Закон «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні»), у свою чергу, визначає професійну реабілітацію як комплекс взаємопов'язаних заходів — від профорієнтації до професійної освіти, перепідготовки та раціонального працевлаштування, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності особи на ринку праці [17]. Для ветеранів з інвалідністю ця система виступає своєрідним «містком» між медико-соціальною реабілітацією та економічною автономією.

Законодавство про зайнятість населення інтегрує ветеранів у систему додаткових гарантій працевлаштування, що має юридичне значення, оскільки забезпечує застосування механізмів стимулювання роботодавців, зокрема шляхом компенсації витрат на оплату праці чи сплату єдиного соціального внеску. Таким чином, формуються економічні стимули до залучення ветеранів на ринок праці.

Спеціальні трудові гарантії ветеранів закріплені у Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», зокрема у ст. 12 Закону, положення якої передбачають переважне право на залишення на роботі у разі скорочення чисельності або штату працівників, а також гарантії у сфері працевлаштування та професійної підготовки [18]. Додатково, відповідно до статті 14 Закону України «Про зайнятість населення», учасники бойових дій віднесені до категорій осіб, які мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню [19]. У сукупності ці норми формують базовий правовий каркас професійної самореалізації через відновлення або набуття кваліфікацій та участь у трудових правовідносинах.

Проведений аналіз вітчизняного законодавства дає підстави розглядати професійну самореалізацію ветеранів війни як складну, багаторівневу правову конструкцію, що відображає не лише сукупність окремих прав і гарантій, а цілісну систему взаємопов'язаних можливостей і процедур, закріплених та забезпечених державою. У цьому контексті професійну самореалізацію доцільно визначити як нормативно опосередкований процес, у межах якого особа зі статусом ветерана війни отримує реальні інструменти для: відновлення або набуття професійної компетентності; здійснення трудової діяльності на засадах рівності, недискримінації та належного пристосування умов праці; обрання і реалізації альтернативних форм економічної активності, зокрема самозайнятості чи підприємництва як рівноправних способів професійного розвитку та отримання доходу. Предметне поєднання професійної самореалізації з підприємницькими правами ветеранів у межах сформульованого підходу означає, що підприємництво може розглядатися як один із аспектів самореалізації особи у праці у широкому значенні (право

заробляти собі на життя працюю, яку особа вільно обирає, включно із самозайнятістю).

Підприємницький аспект професійної самореалізації ветеранів передбачає реалізацію конституційної свободи підприємництва в поєднанні зі спеціальними державними гарантіями, спрямованими на економічну незалежність і створення робочих місць. Передбачена Конституцією свобода підприємницької діяльності надає базове право кожному, водночас для ветеранів війни передбачаються додаткові фінансові заохочувальні механізми, які поєднують соціальну мету ведення підприємницької діяльності (зайнятість) з її економічною метою (створення та розвиток бізнесу). В якості прикладу можна навести урядові програми надання грантів учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни та членам їхніх сімей на створення або розвиток власного бізнесу.

Водночас, підтримка ветеранського підприємництва потребує коректного узгодження з інтересами різних груп ветеранів. Як слушно зазначають М. Тіхич, А. Прітчард та О. МакКелві: «...різноманітність викликів не може бути ефективно подолана за допомогою єдиного універсального набору програм» [5]. У сучасних умовах особливої актуальності набуває диференційований підхід, який передбачає врахування індивідуальних характеристик ветеранів, зокрема рівня професійної підготовки, стану здоров'я, попереднього досвіду, а також ступеня готовності до підприємницької діяльності.

Аналіз чинного законодавства України у сфері підтримки ветеранського підприємництва (зокрема, нормативних положень Закону «Про ветеранське підприємництво») засвідчує, що на нормативному рівні вже сформовано базові передумови для розвитку відповідної політики, зокрема через прийняття спеціального законодавства, впровадження грантів, пільгового кредитування та створення інституційної інфраструктури. Водночас, існуюче правове регулювання здебільшого має універсальний характер і орієнтоване на широке коло отримувачів без чіткої диференціації залежно від індивідуальних потреб ветеранів. Наприклад, грантові програми, як правило, встановлюють єдині умови участі, критерії відбору та показники ефективності, що не завжди може враховувати специфіку окремих підгруп ветеранів, зокрема осіб з інвалідністю, ветеранів без попереднього підприємницького досвіду або тих, хто перебуває на початковому етапі соціальної адаптації.

Відсутність прямого закріплення принципу диференційованого (індивідуалізованого) підходу до підтримки ветеранського підприємництва як самостійної засади державної політики є недоліком правового регулювання. Норми, що регулюють відповідну сферу, не передбачають обов'язковості формування індивідуальних траєкторій професійної самореалізації ветеранів або адаптації інструментів

підтримки до їхніх конкретних життєвих обставин. Внаслідок цього, правове регулювання не забезпечує належного переходу від формального надання рівних можливостей до створення умов фактичної рівності, що є особливо важливим з огляду на різний рівень стартових можливостей ветеранів війни.

Усунення цієї прогалини потребує закріплення на законодавчому рівні принципу індивідуалізації підтримки, а також впровадження інструментів, які дозволяють сформувати персоналізовані маршрути професійної самореалізації ветеранів із урахуванням їхніх потреб. Виходячи з позицій правового дизайну, на нашу думку, на підзаконному рівні правового регулювання доцільно розробити більш гнучкі механізми для ветеранів з інвалідністю та після демобілізації з можливістю врахування альтернативних показників результативності, посиленого супроводу у питаннях бухгалтерського обліку та комплаєнсу, а також спеціальних умов щодо доступності робочого місця відповідно до принципів розумного пристосування.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можемо зробити висновок, що професійна самореаліза-

ція ветеранів війни є нормативно опосередкованим процесом реалізації трудового та підприємницького потенціалу, що здійснюється через інтеграцію можливостей найманої праці, професійної адаптації та підприємницької діяльності. Такий підхід дозволяє розширити традиційні уявлення про зміст права на працю та сформувані підґрунтя для подальшого вдосконалення правового регулювання у цій сфері.

Професійна самореалізація ветеранів війни охоплює також самозайнятість і підприємницьку діяльність як рівноправні форми економічної активності. У такому розумінні підприємницька діяльність дозволяє забезпечити економічну незалежність, соціальну інтеграцію та відновлення життєвого потенціалу ветеранів.

Перспективним напрямом подальших досліджень є питання інтеграції правового регулювання професійної самореалізації ветеранів із процесами цифровізації економіки, розвитком гнучких форм зайнятості та нових моделей підприємницької діяльності, що відкривають додаткові можливості для реалізації економічного потенціалу ветеранів у сучасних умовах.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ

ФІНАНСУВАННЯ: Автори не отримували фінансування для цього дослідження.

ЗАЯВА ПРО ДОСТУПНІСТЬ ДАНИХ: Не застосовується.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ: Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Література

1. Про схвалення Стратегії формування системи повернення з військової служби до цивільного життя на період до 2033 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 31.12.2024 № 1350-р: станом на 26 листоп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1350-2024-r#Text> (дата звернення: 23.02.2026).
2. Шаповалова О. Напрямки дослідження трудо-правового механізму адаптації ветеранів війни до цивільного життя. *Збірник наукових праць «Приватне право і підприємництво»*. 2024. № 24. С. 219–225. DOI: <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2024.24.72>
3. Шаповалова О., Салінко Г. Правове забезпечення підприємницької діяльності та соціальної адаптації ветеранів війни з інвалідністю: виклики і реальність. *«Правове забезпечення професійної адаптації та права на підприємницьку діяльність ветеранів війни»*: матеріали II-го круглого столу (м. Харків, 30 черв. 2025 р.). 2025. С. 48–52.
4. Швердіна В. Сучасний стан законодавства щодо працевлаштування ветеранів та ветеранок війни в Україні. *Право та інновації*. 2025. № 1(49). С. 104–110. URL: <https://pti.org.ua/ndipzir/uk/article/view/1258/862> (дата звернення: 23.02.2026).
5. Tihic M., Pritchard A., McKelvie A. The emergence and impact of the military veteran entrepreneurship industry. *Small Business Economics*. 2026. Vol. 66. P. 737–751. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11187-025-01133-z>
6. Phipps A., Skimmyhorn W. Entrepreneurship among veterans: Comparative evidence from recent surveys. *International Small Business Journal: Researching Entrepreneurship*. 2024. DOI: <https://doi.org/10.1177/02662426241278216>
7. Бугера М. В., Омельченко А. І. Особливості становлення ветеранського підприємництва в Україні під час війни. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи*: зб. тез доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 квіт. 2024 р). Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2024. С. 43–44. URL: <https://confmanagement-proc.kpi.ua/article/view/303600> (дата звернення: 23.02.2026).
8. Ілларіонов О. Ветеранський бізнес: правові засади підтримки та розвитку. *Grail of Science*. 2022. No (22). С. 89–100. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.25.11.2022.14>

9. Kraus K., Ignatyuk A., Kraus N. Ветеранське підприємництво та бізнес в Україні: інституційна, фінансова та проєктна складова практичної реалізації. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2023. Т. 1, № 11. С. 98–111. DOI: <https://doi.org/10.32750/2023-0108>
10. Maslow A. H. A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*. 1943. Vol. 50, No. 4. P. 370–396. DOI: 10.1037/h0054346
11. Rogers C. R. *On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy*. Boston: Houghton Mifflin, 1961.
12. Беляєва А. М. Сутність професійної самореалізації юриста. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. № 15. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14977813>
13. Пилипенко Н. Психологічні особливості самореалізації особистості в умовах професійної кризи. *Соціальна психологія*. 2005. № 3 (11). С. 72–79.
14. Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 29.11.2024 № 1209-р: станом на 26 листоп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-r#Text> (дата звернення: 23.02.2026).
15. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI: станом на 30 трав. 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> (дата звернення: 23.02.2026).
16. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 № 875-XII: станом на 10 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (дата звернення: 23.02.2026).
17. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 № 2961-IV: станом на 1 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> (дата звернення: 23.02.2026).
18. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII: станом на 1 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 23.02.2026).
19. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII: станом на 1 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 23.02.2026).

References

1. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2024). *Pro skhvalennia Stratehii formuvannia systemy povernennia z viiskovoi sluzhby do tsyvilnoho zhyttia do 2033 roku ta operatsiinoho planu 2025–2027 rr*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1350-2024-r#Text> [in Ukrainian].
2. Shapovalova, O. (2024). Napriamky doslidzhennia trudo-pravovoho mekhanizmu adaptatsii veteraniv viiny do tsyvilnoho zhyttia. *Pryvatne pravo i pidpriemnytstvo*, (24), 219–225. <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2024.24.72> [in Ukrainian].
3. Shapovalova, O., & Salinko, H. (2025). Pravove zabezpechennia pidpriemnytskoi diialnosti ta sotsialnoi adaptatsii veteraniv viiny z invalidnistiu: Vykylyky i realnist. In *Materialy II kruhloho stolu* (pp. 48–52). Kharkiv [in Ukrainian].
4. Sheverdina, V. (2025). Suchasnyi stan zakonodavstva shchodo pratsevlashtuvannia veteraniv ta veteranok viiny v Ukraini. *Pravo ta innovatsii*, 1(49), 104–110. Retrieved from <https://pti.org.ua/ndipzir/uk/article/view/1258/862> [in Ukrainian].
5. Tihic, M., Pritchard, A., & McKelvie, A. (2026). The emergence and impact of the military veteran entrepreneurship industry. *Small Business Economics*, 66, 737–751. <https://doi.org/10.1007/s11187-025-01133-z>
6. Phipps, A., & Skimmyhorn, W. (2024). Entrepreneurship among veterans: Comparative evidence from recent surveys. *International Small Business Journal*. <https://doi.org/10.1177/02662426241278216>
7. Buhera, M. V., & Omelchenko, A. I. (2024). Osoblyvosti stanovlennia veteranskoho pidpriemnytstva v Ukraini pid chas viiny. In *Biznes, innovatsii, menedzhment: Problemy ta perspektyvy* (pp. 43–44). Kyiv: KPI [in Ukrainian].
8. Illarionov, O. (2022). Veteranskyi biznes: Pravovi zasady pidtrymky ta rozvytku. *Grail of Science*, (22), 89–100. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.25.11.2022.14> [in Ukrainian].
9. Kraus, K., Ignatyuk, A., & Kraus, N. (2023). Veteranske pidpriemnytstvo ta biznes v Ukraini: Instytutsiina, finansova ta proiektna skladova praktychnoi realizatsii. *Yevropeyskyi naukovyi zhurnal ekonomichnykh ta finansovykh innovatsii*, 1(11), 98–111. <https://doi.org/10.32750/2023-0108> [in Ukrainian].
10. Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370–396. <https://doi.org/10.1037/h0054346>
11. Rogers, C. R. (1961). *On becoming a person: A therapist's view of psychotherapy*. Boston: Houghton Mifflin.
12. Bieliaieva, A. M. (2025). Sutnist profesiinoi samorealizatsii yurysta. *Pedahohichna akademiia: Naukovi zapysky*, (15). <https://doi.org/10.5281/zenodo.14977813> [in Ukrainian].
13. Pylypenko, N. (2005). Psykholohichni osoblyvosti samorealizatsii osobystosti v umovakh profesiinoi kryzy. *Sotsialna psykholohiia*, (3), 72–79 [in Ukrainian].
14. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2024). *Pro skhvalennia Stratehii veteranskoi polityky do 2030 roku ta operatsiinoho planu 2024–2027 rr*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-r#Text> [in Ukrainian].
15. Verkhovna Rada of Ukraine. (2012). *Zakon Ukrainy "Pro zasady zapobihannia ta protydii dyskryminatsii v Ukraini"*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> [in Ukrainian].
16. Verkhovna Rada of Ukraine. (1991). *Zakon Ukrainy "Pro osnovy sotsialnoi zakhyschenosti osib z invalidnistiu v Ukraini"*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> [in Ukrainian].

17. Verkhovna Rada of Ukraine. (2005). *Zakon Ukrainy "Pro rehabilitatsiiu osib z invalidnistiu v Ukraini"*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> [in Ukrainian].

18. Verkhovna Rada of Ukraine. (1993). *Zakon Ukrainy "Pro status veteraniv viiny, harantii yikh sotsialnoho zakhystu"*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> [in Ukrainian].

19. Verkhovna Rada of Ukraine. (1993). *Zakon Ukrainy "Pro status veteraniv viiny, harantii yikh sotsialnoho zakhystu"*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 25.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.03.2026

Дата публікації: 30.03.2026